

Анотації

У статті проаналізовано відповідальність сторін за договором оренди майна державних підприємств. Схарактеризовано правові наслідки, що настають у випадку порушення орендних зобов'язань.

В статье проанализировано ответственность сторон по договору аренды имущества государственных предприятий. Охарактеризованы правовые последствия, которые наступают в случае нарушения арендных обязательств.

The liability of the parties due to the state enterprises' property lease contract is under analysis. Legal consequences of the breach of the lease obligations are characterized in the article.

УДК 347.921

К. М. КАНШЕВА,

*викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права, економіки та соціології
Харківського національного університету внутрішніх справ*

РОЗВИТОК ПРИМИРЛИВИХ ПРОЦЕДУР У ВРЕГУЛЮВАННІ СПОРІВ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ІЗ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Одним із важливих завдань, які покладені на право, є зниження конфліктності у суспільстві із використанням своїх специфічних методів. На запобігання спірним ситуаціям орієнтований, наприклад, інститут угоди (у матеріальному праві), інститут претензійного (досудового) порядку врегулювання спорів (у процесуальному праві) і, безумовно, діяльність самої судової влади. Однак слід зазначити, що суд замикає ланцюг правових норм і інститутів, які «працюють» із конфліктом, тому що є «найвищою інстанцією». Він владно вирішує конкретно правовий спір. Але така позиція є не зовсім обґрунтованою, тому що не береться до уваги те, що на сьогодні у сфері розв'язання конфліктів у нашій країні існує тільки судова система. І наскільки б не була уніфікована судова модель, вона не може бути універсальною.

Існуючий механізм судових примирливих процедур повинен бути доповнений процедурами позасудовими. На нашу думку, більш широке використання примирливих процедур (як розвиток уже існуючих судових, так і поширення позасудових) сприяло б зниженню рівня конфліктності в суспільстві й підвищенню рівня правової культури населення. Цим шляхом пішли

багато західних країн, причому становленню альтернативного вирішення спорів багато в чому сприяла судова система. Розглядаючи закордонний досвід, слід згадати, що там примирливі процедури зароджувалися у сфері врегулювання міжособистих конфліктів, а не економічних, як в Україні.

Таким чином, уже існує принципова відмінність у розвитку соціально-правового явища посередництва в Україні та на Заході, що підтверджує неможливість прямого копіювання іноземних моделей примирливих процедур.

Потрібно зазначити, що найбільш яскравий приклад спорів між громадянами, які виникають із цивільних правовідносин, – це сімейні й «сусідські» конфлікти, коли психологічних факторів може бути більше, ніж юридичних. Суддя не повинен і не має права виходити за рамки вирішення правового спору. Потребу в комплексному врегулюванні конфлікту може задовольнити керуючий примирливою процедурою, наприклад, посередник. **Мета** даної статі – виявлення деяких проблемних аспектів, пов'язаних із застосуванням медіації в спорах, які виникають із шлюбно-сімейних правовідносин.

Основа для досліджень примирливих

процедур (зокрема, мирової угоди) була закладена найвідомішими давньоримськими юристами, особливо Гаєм [1] та Ульпініаном [2]. У нашій країні теоретичні й практичні аспекти розглянутої теми розглядали вчені-цивілісти другої половини XIX – поч. XX ст. К. П. Победоносцев [3], Г. Ф. Шершеневич [4], І. Е. Енгельман [5], І. А. Покровський [6], а також сучасні вітчизняні та закордонні правознавці: Т. Л. Давиденко [7, с. 113–119], Е. О. Виноградова [8], Н. А. Подільська [9, с. 117–126], Е. І. Носирева [10, с. 224], Ф. Вольф, С. Клар [11, с. 110–112], З. Зуппан [12, с. 201–217], Г. Кламмер [13, с. 9–24], Г. Мета [14] та ін.

Правовою передумовою розширення застосування примирливих процедур є розвиток застосування принципів диспозитивності та автономії волі сторін у цивільному та цивільному процесуальному праві. Існує думка, що юридично необхідною передумовою звернення до примирливих процедур є наявність між сторонами спору (взаємовиключних правових вимог та заперечень) або суб'єктивної правової чи фактичної невизначеності, яка проявляється у розбіжності правових оцінок сторонами, їх взаємних прав і обов'язків або в розбіжностях з приводу факту, що має значення для визначення взаємних прав та обов'язків сторін. Це підштовхує сторони замислюватися про примирення, тому що гарантій на успішність судового процесу у сторін немає.

Сутність підсумкової домовленості полягає в усуненні розбіжностей із приводу точного змісту правовідносин учасників приватноправового обороту на погоджених ними умовах. Таким інститутом у світовій практиці є медіація.

Посередництво (медіація) – це засіб урегулювання спору за допомогою незалежного, нейтрального посередника, який сприяє сторонам у досягненні угоди. Сторони самі обирають медіатора, покликаного сприяти в досягненні компромісу, тому що він не має жодних владних повноважень. Сьогодні цей метод широко застосовується у різноманітних галузях

практики.

Поняття «медіація» походить від латинського «mediare» – «бути посередником». У США воно активно вживається з 70-х років, пізніше як термін увійшло в німецьку мову. Медіація – це участь у конфлікті нейтральної незацікавленої сторони, яка авторитетна для всіх конфліктуючих учасників. Медіатори ведуть процес із метою з'ясування всіх обставин. При цьому медіатор робить усе можливе – у цьому полягає технологія медіації – щоб позиція, побажання, інтереси, потреби сторін спочатку були «викладені на стіл медіації», потім були почуті й зрозумілі всіма, аргументи відпрацьовані, і, нарешті, вироблено загальне рішення – вихід із конфліктної ситуації, який влаштовує всі сторони.

У США медіація як метод конструктивного врегулювання конфліктів використовується з 60-х рр. XX ст. Безпосередньою моделлю послужили застосовувані ще квакерами та єврейськими громадами (типу Jewish Conciliation Board) способи втручання (інтервенції) у різні види конфліктів – спори про спадкування, власність або питання сімейного права – які, у свою чергу, брали початок у давньоєврейських традиціях [12, с. 110–112]. У 1982 р. в США було вже більш 300 осіб і організацій, які займалися медіацією при врегулюванні сімейних конфліктів. Поява цього методу виявилася своєчасною, особливо в справах про розлучення. У 2-ій половині XX ст. розлучення породили новий тривожний суспільний феномен – діти після розлучення батьків. Почалися пошуки засобів допомоги, полегшення болісного процесу розставання та роз'їзду. Важливо було дати дітям можливість зберегти контакт із обома батьками після розірвання шлюбу.

У цій сфері використання медіації напрацьований великий досвід. На сьогодні медіація адаптована й поширена в таких країнах, як Нова Зеландія, Канада, Австралія, Велика Британія, Франція, Іспанія, Італія, Бельгія. Починаючи з 80-х років, медіація активно застосовується в німецькомовних країнах. У 1988 р. почала засто-

совувати медіацію так звана «Мала судова рада у справах родини» евангельської академії Арнольдсхайн. У травні 1991 р. Німецьке суспільство у справах молоді й родини скликало в Бонні перший конгрес по медіації. Поширення медіації підштовхнуло міністерство юстиції Австрії до обговорення можливості введення медіації як засобу допомоги для осіб у період розлучення. Було організовано кілька пробних проектів – у Зальцбурзі та Флоридсдорфі, – результати яких були інституційно закріплено створенням Товариства Медіації.

В австрійській правовій реформі проблем регулювання спорів при розлученнях (початок уведення – 2000 р.) були розроблені судово-процесуальні заходи, які передбачали медіацію можливих конфліктів, пов'язаних із розлученням. Також передбачена можливість отримання консультацій для всіх сторін, які не представлені в офіційному розгляді при розлученнях, але для яких розлучення може мати наслідки. У документах реформи регламентувалися також процесуальні права й обов'язки медіаторів. Наприклад, медіатори зобов'язані зберігати мовчання й не розголошувати відомості процесу, за винятком досягнутої в ході переговорів угоди про умови розлучення.

Тому з подружжя, хто в процесі розірвання шлюбу не може більше обговорювати з іншим важливі речі (розподіл майна, взаємні зобов'язання, спілкування з рідними, друзями й особливо з дітьми тощо), можна сказати: «Медіатори для того й існують, щоб допомагати вирішувати одне за іншим важливі питання, вносити в них ясність; вони створюють структуру розмови, ведуть її, даючи слово по черзі кожному з подружжя. Таким чином, обговорюється все найголовніше. Вони стежать за тим, щоб не допустити образ, сторонніх тем і зауважень. Навіть якщо здатність до розмови зовсім зникла, все одно, може відбутися обговорення навіть і в такій ситуації, завдяки захисту з боку медіатора» [13, с. 201–217].

Таким чином, сторони, що конфлікту-

ють, запрошуюють нейтральну третю особу з відповідною підготовкою для того, щоб допомогти знайти рішення, яке задовольнить усіх. На відміну від суддів та адвокатів, медіатори не виконують їх функцій. Вони не дають юридичних порад і не представляють жодну зі сторін у суді. Вони не підтримують сторони й під час обговорення юридично важливих аспектів справи. Від суддів очікують ухвалення рішення або вироку. Вони наділені авторитарною владою постановляти рішення. Судді проводять процес і приходять до результату в суворо встановленому порядку. Отримані в процесі розгляду й надані обґрунтування (свідчення фахівців, висловлення свідків тощо) потрібні суддям, а не сторонам, які беруть участь у процесі. Адвокати використовують юридичну аргументацію, відповідно до норм судочинства просувають інтереси однієї зі сторін – свого клієнта; вони не працюють активно над пошуком рішення.

Порівнюючи медіацію з третейським судом, можна зазначити, що третейський суддя частіше пропонує угоду, яка або приймається, або відхиляється особами, які брали участь в спорі. В медіації рішення приймають заінтересовані сторони (медіатор відповідає лише за процедуру).

Мета медіації полягає в тому, що:

- медіація дозволяє дійти згоди й домовленості при повазі до всіх сторін;
- медіація допомагає знайти практичні рішення, з якими згодні всі учасники;
- медіація допомагає уникнути стомливих розглядів, тривалих судових процесів і великих витрат;
- медіація поважає й зміцнює автономію учасників конфлікту [15, с. 65–84].

Залучення медіатора допомагає учасникам відстоювати свої інтереси й не звертати уваги на процес. Медіатори допомагають виявити непорозуміння й обговорити їх, зупинити ескалацію конфлікту й направити конфлікт до вирішення, знизити напруженість ситуації. Вони повертають учасників до предмета й теми конфлікту, не дають піти убік. У такий спосіб ніхто не відчує себе переможеним.

Досвід проведення медіації показує, що вдале розв'язання конфлікту не залишає неприємного «присмаку», оскільки воно ґрунтується на взаємоповазі й відбувається відкрито.

Що стосується України, то в нашій країні існує ряд принципових відмінностей примирливих процедур. Перша – це характер нормативного регулювання. У багатьох закордонних правових системах центр ваги правового регулювання примирливих процедур міститься у сфері матеріального права, тоді як в Україні він перебуває у сфері процесуального права. Крім того, альтернативне вирішення спорів на Заході сформувалося як засіб, головним чином, позасудового врегулювання спорів, тоді як в Україні воно розглядається як інститут, застосовний переважно в рамках цивільного й господарського процесу.

Слід вказати на наявність ст. 31 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України, яка називає юридичні форми закріплення результатів примирливої процедури: зміна позовних вимог, відмова від позовних вимог, визнання позову й мирова угода. Відразу варто зазначити, що існуюча мирова угода є не окремою примирливою процедурою (поряд із переговорами, медіацією тощо), а засобом закріплення умов примирення, досягнутого в ході подібних процедур. Якщо мирова угода ухвалюється й затверджується судом, то автоматично припиняється провадження по справі (ст. 175 ЦПК України), вичерпуючи, таким чином, конфлікт.

Що стосується сфери сімейних правовідносин, то Сімейний кодекс (далі – СК) України також включає положення про примирливу процедуру. Мова йде про місячний строк на примирення, який суд дає подружжю, що розв'язало конфлікт (ст. 109 СК України). Це можна розцінювати, на відміну від посередництва, як інший вид примирливої процедури, а саме переговори, коли сторони самостійно досягають компромісу. У перспективі слід зазначити, що особливо важливо детально визначити в законодавстві інститут примирливих процедур, що дозволить вирі-

шити такі проблеми:

1) інформування судом сторін про посередницькі послуги;

2) використання аналогії закону (про що говорить ст. 8 ЦПК України) на основі норм, які стосуються роз'яснення права звернутися до третейського суду (ст. 17 ЦПК України);

3) використання так званого «посередницького застереження» (за аналогією з «третейським»), яке сприяє своєчасному зверненню до медіації;

4) неприпустимість використання надалі у судовому розгляді між сторонами інформації, розкритої завдяки примирливій процедурі, а також обмеження можливості викликати посередників як свідків у даній справі в разі відсутності згоди всіх сторін;

5) вплив примирливої процедури на плин строку позовної давності. На Заході участь сторін у примирливій процедурі не тягне переривання плин строку позовної давності, проте існують винятки, коли поведінка боржника стала свідчити про визнання ним частини права вимоги і ведуться переговори про врегулювання спору щодо розміру цього права вимоги. Однак при цьому існує небезпека навмисного затягування примирливої процедури, що слід мати на увазі.

У **висновку** необхідно відзначити, що помітними віхами на шляху визнання медіації стали Рекомендації Комітету міністрів ЄС № R (98) 1 державам-учасникам для введення сімейної медіації. 21 січня 1988 р. Комітетом міністрів були прийняті Рекомендації № R (98) про сімейну медіацію, розроблені Експертним комітетом із сімейного права під наглядом Європейського комітету із правового співробітництва й наданий дозвіл на публікацію Роз'яснень. У Роз'ясненнях країнам-учасникам рекомендується сприяти розвитку сімейної медіації як дієвого засобу при вирішенні сімейних конфліктів.

Роз'яснення стосуються питань сфери застосування медіації, принципів сімейної медіації, основних положень організації роботи й обов'язків медіаторів, підтвер-

дження угод, які укладаються через сімейну медіацію; характеризують відносини між сімейною медіацією й судовим процесом, а також інших відповідних інстанцій. У Роз'ясненнях проголошується необхідність активної допомоги державам у розвитку медіації й доступу до неї, описуються інші методи і форми вирішення сімейних спорів, де можуть бути використані засоби та принципи медіації. Роз'яснення також виділяють як особливий предмет міжнародні справи в сімейній медіації. Досягненням на цьому шляху є Директива e-commerce (Директива про електронні суспільні засоби зв'язку,

2000/31/ EG), яка розглядає можливість «віртуального способу» надання медіаторських послуг за допомогою електронної пошти й спеціальних чатів.

Таким чином, спираючись на досвід західних країн, в українському сімейному законодавстві необхідно ретельно визначити інститут примирливих процедур.

На жаль, обсяг даної статті не дозволяє повністю дослідити питання розвитку медіації як інституту судових примирливих процедур. Тому перспективою подальших досліджень є вивчення, розробка та втілення самої примирливої процедури.

Література

1. Институции Гая : с объяснит. слов. Вып. 1–4 / [пер. и сост. Д. Расснер]. – С.Пб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1887. – 320 с.
2. Скрипилев Е. А. Основы римского права. Дигесты Ульпиниана / Скрипилев Е. А. – М. : Юрист, 2001. – 194 с.
3. Победоносцев К. Курс гражданского права. Ч. 2: Права семейственные, наследственные и завещательные / К. Победоносцев // Журнал гражданского и уголовного права. – 1876. – Кн. 1. Февраль. – С. 259–260.
4. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права / Шершеневич Г. Ф. – М. : Спарк, 1995. – 265 с.
5. Энгельман И. Е. Учебник русского гражданского судопроизводства / Энгельман И. Е. – Юрьев : Тип. К. Маттисена, 1912. – 646 с.
6. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / Покровский И. А. – М. : Статут, 1998. – С. 188.
7. Давыденко Д. Л. Традиции примирительных процедур в России / Д. Л. Давыденко // Третейский суд. – 2003. – № 1. – С. 113–119.
8. Виноградова Е. А. Альтернативное разрешение споров / Е. А. Виноградова // Вестник ВАС РФ. – 1997. – № 8. – С. 13–15.
9. Подольская Н. А. Европейский подход к разрешению коммерческих споров / Н. А. Подольская, Д. Л. Давыденко // Третейский суд. – 2003. – № 4. – С. 117–126.
10. Носырева Е. И. Альтернативное разрешение гражданско-правовых споров в США / Носырева Е. И. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1999. – С. 224.
11. Wolf F. Mediation bei Scheidungen (Медиация при разводах) / F. Wolf, S. Klar // Psychologie in Österreich (Психология в Австрии). – Wien, – 2003. – 13, Jargang. – S. 110–112.
12. Suppan S. Ein strafrechtlich relevanter Vorfall als Ausgangspunkt für eine Familienmediation im Außergerichtlichen Tatausgleich // G. Klammer, Geißler Peter (Hrsg). Mediation. Einblicke in Theorie und Praxis professioneller Konfliktregelung. – Wien, 1999. – S. 201–217.
13. Klammer Gerda Was ist Mediation? // G. Klammer, Geißler Peter. Mediation. Einblicke in Theorie und Praxis professioneller Konfliktregelung. – Wien, 1999. – S. 9–24; Klammer G., Rosenstiel E., Bohun E., Hausegger M., Stren-Ladner B. Ehescheidung ohne Familienscheidung. Möglichkeiten des Einsatzes von Mediation bei Scheidungen und Trennungen unter besonderer Berücksichtigung des Situation der Kinder // G. Klammer, G. Peter (Hrsg), Mediation. Einblicke in Theorie und Praxis professioneller Konfliktregelung. – Wien, 1999. – S. 65–84.
14. Мета Г. Медиация – искусство разрешать конфликты. Что такое медиация? [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://verte.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=28

Надійшла до редколегії 18.06.2009

Анотації

У статті розглянуто становлення медіації як інституту судових примирливих процедур. Застосування та розвиток медіації в країнах Заходу більш яскраво показано у сімейних спорах. Медіація допомагає знайти практичні рішення, з якими згодні всі учасники, а також уникнути тривалих судових процесів і великих витрат. Спираючись на досвід західних країн, в Україні необхідно ретельно визначити в сімейному законодавстві інститут примирливих процедур.

В статье рассмотрено становление медиации как института судебных примирительных процедур. Применение и развитие медиации в странах Запада ярче всего показаны на семейных спорах. Медиация помогает найти практические решения, с которыми согласны все участники, а так же, избежать длительных судебных процессов и больших расходов. Принимая во внимание опыт западных стран, в Украине следует тщательно прописать в семейном законодательстве институт примирительных процедур.

The following article is considering the formation of mediation as the institution of judicial reconciliatory procedures. The usage and development of mediation in the West countries are most strikingly presented in family disputes. Mediation helps the courts to find practical solutions which are agreeable with all the participants. It also helps to avoid the long-lasting court procedures and heavy expenses. Taking into consideration the experience of West countries, it is necessary in Ukraine, improve the institution of reconciliatory procedures in the family laws.

УДК 347.682.1

С. В. НЕМЬОНОВА,

студентка 5 курсу

*Навчально-наукового інституту права, економіки та соціології
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ

Особливе місце серед норм цивільного права, які регулюють відносини спадкування, посідають ті норми, що стосуються спадкового договору. Запровадження цього договору, відомого законодавству багатьох європейських країн, можна визнати таким, що зумовлене потребами практики. Незважаючи на дослідження інституту спадкового договору такими вченими, як О. В. Дзера, Є. І. Фурса, С. Я. Фурса, В. Васильченко тощо, окремі аспекти залишаються не достатньо вивченими та викликають дискусії. Хоча більшість публікацій здійснені вже після прийняття Цивільного кодексу від 16 січня 2003 р., а отже, увагу приділяли не лише теоретичним, але й практичним питанням, однак розвиток правовідносин зумовлює необхідність подальшого їх вивчення. З огляду

на це **метою** даної статті є виявлення недоліків у регулюванні відповідних відносин та аналіз положень стосовно спадкового договору. У зв'язку з цим можна виділити такі **завдання**: визначити поняття, істотні умови, права та обов'язки сторін, момент виникнення права власності, а також проаналізувати законодавство й точки зору вчених щодо цих питань.

За спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача (ст. 1302 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України). Зазначене дає підстави визначити юридичну природу спадкового договору як консенсуальний договір, оскільки момент його укладення пов'язується з досягненням сторо-